

Даследаванне выканана пры фінансавай падтрымцы БРФФД у рамках навуковага праекта «Медыялінгвістыка ў Беларусі: умовы фарміравання, асаблівасці развіцця і сучасны стан» (дамова з БРФФД № Г18-062 ад 30.05.2018 г.).

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Боров Ю. Б. Эстетика. Теория литературы: энциклопедический словарь терминов. М. : ООО «Издательство Астрель» : ООО «Издательство АСТ», 2003. 575 с.
2. Стилистический энциклопедический словарь русского языка / под ред. М. Н. Кожинной. М. : Флинта : Наука, 2003. 696 с.
3. Плещенко Т. П., Федотова Н. В., Четет Р. Г. Основы стилистики и культуры речи : учеб. пособие для студентов вузов / под ред. П. П. Шубы. Минск : ТетраСистемс, 1999. 240 с.
4. Багамолава А. М., Семьянкова Г. К. Стылістыка і культура беларускага маўлення : вучэб. дапам. Мінск : Изд-во Гревцова, 2012. 304 с.
5. Старасценка Т. Я. Стылістыка беларускай мовы : вучэб. дапам. Мінск : РІВШ, 2013. 212 с.
6. Язык средств массовой информации : учеб. пособие для вузов / под ред. М. Н. Володиной. М. : Академический Проект : Альма Матер, 2008. 760 с.

АДЛІЧЭБНІКАВЫЯ ПРЫСЛОЎІ СА ЗНАЧЭННЕМ СУМЕСНАСЦІ: УЖЫВАННЕ Ў МЕДЫЯТЭКСТАХ І ПРАЎКА НЕАПРАЎДАНЫХ ФОРМ

П. П. Жаўняровіч

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
zhaunier62@tut.by*

Дакладнасць ужывання кожнага слова ў медыятэкстэ – грунтоўная падстава яго адэкватнага ўспрымання рэцыпіентам. Разглядаюцца рэдактарскія аспекты пры аналізе і праўцы выкарыстаных журналістамі прыслоўяў са значэннем сумеснасці, утвораных ад колькасных і зборных лічэбнікаў (тыпу ўтрох / утраіх). Канстатуецца важнасць тэарэтычнага ўсведамлення семантыкі такіх прыслоўяў, іх утварэння і функцыянавання ў медыятэкстах, што з’яўляецца неабходнай умовай падчас рэдактарскага аналізу і праўкі журналісцкіх матэрыялаў.

Ключавыя словы: прыслоўе; значэнне сумеснасці; медыятэкст; інтэрферэнцыя моў; рэдагаванне; праўка.

ADVERBS FORMED FROM NUMERALS WITH THE MEANING OF UNITY: USING IN MEDIA TEXTS AND EDITING UNSUBSTANTIATED FORMS

P. P. Zhauniarovich

Belarusian State University,

9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus

Corresponding author: P. P. Zhauniarovich (zhaunier62@tut.by)

The accuracy of each word in the media text is the basis for its adequate perception by the recipient. Editorial aspects when analyzing and correcting the adverbs used by journalists with the meaning of unity, formed from numerals, are considered. It is important to have a theoretical understanding of the semantics of such adverbs, their formation and functioning in media texts, which is a prerequisite for editorial analysis and editing of journalistic materials.

Keywords: adverb; meaning of unity; media text; language interference; editing.

Сярод адлічэбнікавых дэрыватаў вылучаецца абмежаваная група прыслоўяў, якія якасна характарызуюць дзеянне з указаннем на сумеснасць. Іх ужыванне ў медыятэкстах дыктуецца неабходнасцю перадаць лічбавы паказчык у дачыненні да выканаўцаў пэўных дзеянняў.

Утваральныя асновы разгляданых прыслоўяў – колькасныя і зборныя лічэбнікі, да якіх далучаюцца прэфікс *у-* і суфіксы *-ух* (*-юх*), *-ых* (*-іх*), *-ох* (*-ёх*), *і*, адпаведна, вынік дэрывацыі (канфіксальны спосаб) – дзве групы слоў:

1) *удвух* (*удзвюх*), *утрох*, *учатырох*, *упяцёх*, *ушасцёх*, *усямёх*, *увасьмёх*, *удзевяцёх*, *удзесяцёх*, *удваццацёх*;

2) *удваіх*, *утраіх*, *учацвярых*, *упяцых*, *ушасцых*, *усемярых*, *увасьмярых*, *удзевяцых*, *удзесяцых*, *удваццацых*.

«Утварэнні першай групы абазначаюць акалічнасную прымету ў дачыненні да асоб аднаго полу – або мужчынскага, або жаночага; другой – у дачыненні да асоб рознага полу ці істот ніякага роду» [1, с. 350]. Параўнаем ужыванне прыслоўяў разгляданага тыпу ў творах мастацкай літаратуры: *Глядзелі ўтрох на гэты шыйтак і ўсё разгледзелі да нітак. І хлопцы тут пасябравалі...* (Якуб Колас); *Жнуць удваіх, маці з сынам* (Іван Мележ); *А ўдвух яны* [Чунг-лі з братам] *праз пяць год будуць мець цэлых тры тысячы долараў!* (Янка Маўр); *«Мсціслаў, Пятрок Ясюкевіч, Мацей Біскуповіч, Усяслаў Грыма... ну, і я. Мы ўпяцёх узяліся за людзей, якіх ведалі»* (Уладзімір Караткевіч).

Усе пералічаныя прыслоўі зафіксаваны ў акадэмічным Слоўніку беларускай мовы [2, с. 823–853] – асноўным дапаможніку для рэдактараў і карэктараў, а ў Глумачальным слоўніку беларускай літаратурнай мовы не маюць стылістычных памет [3, с. 843–875], што сведчыць пра адсутнасць стылістычнай дыферэнцыяцыі і дазваляе неабмежаванае выкарыстанне ў медыятэкстах.

Пры рэдактарскім аналізе адлічэбнікавых прыслоўяў са значэннем сумеснасці абавязковае патрабаванне – мысленчае мадэляванне створанай аўтарам рэферэнтнай сітуацыі, у якой мусіць выразна прасочвацца родавая прыналежнасць названых асоб. Напрыклад, азнаёміўшыся са сказам *Але, тым не менш, нават **уняцёх** яны выклікалі толькі самыя цудоўныя ўражанні як у гаспадароў, так і ў гасцей фестывалю* (Раённы веснік, 18.08.2013), рэдактар суадносіць выказванне з папярэднім кантэкстам: *Наш раён прадстаўляў адметны калектыў – жартоўны гурт «Чэрвеньскія балагуры». Праўда, паехалі яны малым складам – кіраўнік Андрэй Каленік, удзельнікі Міхаіл Раманенка, Міхаіл Шчэрбач, Павел Давыдоўскі, Дзмітрый Касцюкевіч*. Выяўляецца, што ўсе ўдзельнікі творчага калектыву – асобы мужчынскага полу і прыслоўе *уняцёх* выкарыстана правільна. Адваротная сітуацыя ўзнікае ў наступным фрагменце: *Не паспалі **ўтраіх**, але за ноч устанавілі на камбайн спараныя колы* (Новае Палессе, 05.03.2012), а ў папярэдніх двух сказах сцвярджаецца: *Усяго адной ночы ханіла Дзмітрыю і яго брату, каб вырашыць праблему і працаваць на палетку ў звычайным рэжыме. Праўда, дапамог і бацька*. Патрабуецца праўка прыслоўя на *ўтрох*.

Недасведчанасць аўтараў і рэдактараў выяўляецца і ў наступнай падзейнай нататцы: *Як паведамляе ДАІ УУС Гродзенскага аблвыканкама, у пятніцу два хлопцы стэлефанаваліся са знаёмымі дзяўчатамі і прапанавалі разам адпачыць. У Ліду з Ашмянаў яны вярталіся **ўшасцёх*** (<http://news.21.by/other-news/2016/07/31/1223597.html>), дзе патрабуецца праўка *ўшасцярых*. Часта падобнымі хібамі стракаюць матэрыялы, у асноўным рэпартажы, пра спартыўныя гульні (футбол, хакей, баскетбол і пад.), пра службу ў войску, калі ўзнікае патрэба ў выкарыстанні адлічэбнікавых прыслоўяў. Напрыклад, у сказе *У матчы з «Шахцёрам» Цынкевіч ужо на 63-й хвіліне пакінуў нашу каманду **ўдзясяцёх**, выдаліўшы ўкраінца Руслана Зубкова* (<https://www.fcnenan.by/by/press-centr/novosti/1063.html>) правільнае словаўжыванне прыслоўя *ўдзясяцёх*, і ў сказе *Уцацвярых* выходзілі ў народ: двое пешшу ішлі, двое ехалі на аўтамашыне. Службу пачыналі ўвечары і неслі ўсю ноч (Лепельскі край, 04.04.2011) патрабуецца замена прыслоўя на *ўчатырох*.

Пэўны ўплыў на выкарыстанне разгляданых прыслоўяў аказвае сітуацыя двухмоўя, таму што ў рускай мове адсутнічае іх семантычная родавая дыферэнцыяцыя: *вдвоем, троём* і г. д. Таму сустракаюцца выпадкі, асабліва ў дыялогах, недакладнага перакладу, калі трэба скарыстацца простаай альтэрнатыўнай падстаноўкай (адзін этнічны калектыў у чымсьці бачыць адзін клас з'яў, а другі – некалькі класаў). Вось інфармацыя пра трох рыбакоў: *Па словах выратаваных, рыбацкі яны ўтраіх, утраіх жа і патрапілі ў ваду* (<https://orsha.eu/bel/навіны/665>) – патрабуецца двайная праўка *ўтрох*. А вось фрагменты пра сем'і: *У майго сябра было небагатае дзяцінства. Жылі ў двухпакаёвай кватэры ўчатырох. Таму хлопчыку даводзілася дзяліць пакой з бабуляй* (<http://www.zviazda.by/be/news/20180110/1515601737-nathnenne-dlyatamy>) – праўка *ўчацвярых*; *«Часта бывае, што мы абдымаеся адразу ўтрох – і цалуем адно аднаго. Так усе крыўды і беды праходзяць»*, – адкрываецца сапраўдны сакрэт і часця сям'і Плехтан (Міёрскія навіны, 15.05.2015) – праўка *ўтраіх*.

Асаблівай увагі заслугоўваюць прыслоўі *ўдвух, ўдзвюх і ўдваіх*. Мужчынскі пол у адносінах да асоб, суадносных з першым прыслоўем, выяўляецца ў сказе: *Іван Іосіфавіч Анімуцкі і Славамір Антонавіч Мізула з СВК «Гудагай» удвух перасушылі больш за 3 тысячы тон зерня і рапу* (Астравецкая праўда, 18.08.2016), жаночы пол – у сказе: *Дзве жабінкаўскія дзяўчынкі, якія, вядома, не такія знакамітыя, як пісьменнікі Льф і Пятроў, але ж у сваім юным узросце зрабілі вельмі шмат удзвюх* (Сельская праўда, 10.01.2012), розны пол – у сказе: *«У 60-м годзе наша вяселле было. Дык тады тут жылі – чакай, дачушка! – Багданы ўдваіх, Вінькавы ўдваіх, Драздовы ўдваіх»*, – загінае пальцы на руцэ бабуля Зіна і пералічвае хутчэй не прозвішчы, а вясковыя мянушкі сваіх былых суседзяў (Мінская праўда, 31.12.2010). Патрабуецца праўка наступнага сказа: *«Я на беларускіх мерках зарабляю добрыя грошы. Раней, калі жонка атрымлівала зусім мала, мы нармальна жылі на маю зарплату ўдвух»* (mist.kyky.org) – трэба ўдваіх.

Цікавы выпадак персаніфікацыі адлічэбнікавага прыслоўя зафіксаваны ў вершы Казіміра Камейшы: *Ці ў даўняй згадцы ці на здымку // Заўсёды бачу, як праз сон: // Ідуць удвух яны ў абдымку – // Паэт і ён, акардэон* (Польмя, 2011, № 9).

У звязку з гэтым варта перасцерагчы аўтараў і рэдактараў і ад неасэнсаванага ўжывання прыслоўя *ўдваіх*. Названая ўжо білінгвальная інтэрферэнцыя выклікае незапланаванае аўтарскай інтэнцыяй пашы-

рээнне сэнсу выказвання. Прааналізуем фрагмент: *Як гуляць у анлайн-гульні: перад табой стаіць задача знішчыць каманду ворагаў. У тваім распараджэнні ёсць Базука і гранаты. Пры гульні ўдваіх табе таксама можна выкарыстоўваць рыдлёўку* (<http://by.zazagame.com/73/>). У выказванні сцвярджаецца, што гуляць можна ўдваіх: магчыма, толькі дзецям (назоўнік *дзіця* – ніякага роду) ці яшчэ і асобам рознага полу. У запрашэнні *Прыходзьце на выставу «Муміі свету» ўдваіх – плаціце за аднаго* (prugoda.histmuseum.by/ru/news/111) сэнс выказвання энтрапічны (хутчэй за ўсё выраз перакладзены): атрымаем ільготу толькі тады, калі прыйдем з асобай супрацьлеглага полу або будзем наведвальнікамі-дзецямі?

У тэкстах сустракаецца і прыслоўе *ўдвох*, якое не фіксуецца двума вышэйназванымі слоўнікамі, а ў папярэднім выданні Слоўніка беларускай мовы мае памету *абл.* [4, с. 809] (г. зн. дыялектнае) і ўжываецца толькі ў дачыненні да мужчын. Як і раней, сёння *ўдвох* сустракаецца ў творах мастацкай літаратуры. Выкарыстаем прыклады інтэрнэт-публікацый Васіля Быкава: *Застаўшыся ўдвох, Дзямідовіч павярнуў галаву да капітана* (<http://dziejaslou.by/old/www.dziejaslou.by/inter/dzeja/dzeja.nsf/htmlpage/byk2402ec.html>) і Андруся Горвата: *І мы ўдвох – навалач-беларусы* (<http://flibusta.site/b/537027/read>).

Такім чынам, увага рэдактара, засяроджаная на кожным слове медыятэксту, дазваляе ў максімальнай ступені данесці сэнс аўтарскага выказвання да рэцыпіента. «Працу над мовай і стылем нельга штучна аддзяляць ад працы над зместам. Гэта таксама праца над зместам, дзеля больш дакладнага і глыбокага выяўлення сэнсу і вобраза» [5, с. 353], – сцвярджаў вядомы расійскі тэарэтык рэдагавання Аркадзь Мільчын. Якраз адлічэбнікавыя прыслоўі са значэннем сумеснасці, дакладна і дарэчна выкарыстаныя ў тэксце, зрабляць і змест медыяпаведамлення несупярэчлівым і хуткаўспрымальным.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Беларуская граматыка. У 2 ч. / АН БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; рэд. М. В. Бірыла, П. П. Шуба. Мінск : Навука і тэхніка, 1985. Ч. 1: Фаналогія, арфаэпія, марфалогія, словаўтварэнне, націск. 431 с.
2. Слоўнік беларускай мовы / Нац. акад. навук Беларусі, Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы ; уклад. Н. П. Еўсіевіч [і інш.]; навук. рэд. А. А. Лукашанец, В. П. Русак. Мінск : Беларус. навука, 2012. 916 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў / уклад. : І. Л. Капылюў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. Мінск : БелЭН імя П. Броўкі, 2016. 968 с.

4. Слоўнік беларускай мовы: арфаграфія, арфаэпія, акцэнтауцыя, слова змяненне / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа АН БССР ; пад рэд. М. В. Бірылы. Мінск : БелСЭ, 1987. 903 с.
5. Мильчин А. Э. Методика редактирования текста. Изд. 3-е, перераб. и доп. М. : Логос, 2005. 524 с.

ДЭФІНІЦЫЯ ЯК СКЛАДНІК МЕДЫЯТЭКСТУ

С. В. Зелянко

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
siarhejzelianko@gmail.com*

Прыводзяцца вынікі аналізу выкарыстання ў беларускіх друкаваных сродках масавай інфармацыі дэфініцый неалагізмаў. Разглядаюцца асноўныя тыпы тлумачэння патэнцыйна незразумелых для аўдыторыі паняццяў у журналісцкім тэксце. Фармулююцца высновы наконт функцыянальнай разнастайнасці ўключэння азначэнняў запазычаных лексем у медыятэкст.

Ключавыя словы: дэфініцыя; медыятэкст; тлумачэнне; неалагізм; запазычаная лексіка.

DEFINITION AS PART OF A MEDIA TEXT

S. V. Zelianko

*Belarusian State University,
9, Kalvariyskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: S. V. Zelianko (siarhejzelianko@gmail.com)*

The results of the analysis of the use of the definitions of neologisms in the Belarusian print media are presented. The main types of explanations of potentially incomprehensible concepts for the audience in a journalistic text are considered. Conclusions are formulated regarding the functional diversity of the inclusion of definitions of borrowed tokens in media texts.

Keywords: definition; media text; interpretation; neologism; borrowed vocabulary.

Камунікатыўная функцыя з'яўляецца асноватворнай у журналістыцы. Без наладжвання і ўтрымання кантакту з аўдыторыяй праз тэкст (кантэнт) супрацоўнікі СМІ не будуць здольнымі выконваць свае прафесійныя абавязкі – інфармаваць і кансалідаваць грамадства. Аднак, як сцвярджае акадэмік Я. П. Прохараў, «камунікатыўная функ-